

כתבי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

החטיבה למדעי הרוח

שי למשה

עיונים במדעי הרוח

שי למשה

יום עיון לכבוד
משה בר־אשר
בהגיעו לגבורות

בעריכת
עמנואל טוב

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים
المجمع الوطني الإسرائيلي للعلوم والآداب
THE ISRAEL ACADEMY OF SCIENCES AND HUMANITIES

עריכת לשון: דוד הרבנד וטלי אמיר
הגהה: מיה פופר
הבאה לדפוס: יהודה גרינבאום

מסת"ב 4-237-208-965-978

©

כל הזכויות שמורות לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, תשפ"ב
סדר: אירית נחום
הדפסה: דפוס כספית בע"מ, ירושלים

תוכן העניינים

2	פתח דבר
	שער מדעי היהדות
3	משה אידל על ראשיתה של חוכמת צירוף האותיות באירופה
25	אברהם גרוסמן ריבוי משמעויות בפירוש רש"י למקרא
48	שרה יפת פרשנות המקרא כביטוי להסתגלות תרבותית וחברתית: פירוש אנונימי לשיר השירים כמקרה לדוגמה
	שער הלשון א: מסורות ותופעות
67	יהודית הנשקה ייחודים פונולוגיים הניבטים מן העברית המסורתית
80	דורון יעקב מסורת תימן הקדומה של לשון חז"ל: מקורות וייחודים
99	חיים א' כהן הכרעות בדקדוק לשון התפילה שלא על פי דקדוק
113	אהרן ממן מבט חדש על לשונות היהודים
	שער הלשון ב: חקרי מילים
129	אליצור א' בר-אשר סיגל ראנליזה תחבירית וראנליזה סמנטית: עיון בשינוי המשמעות של 'אלמלי' בבבל
160	אריאל שוה 'בתמיה' ו'פרק': עיון בשני מונחי פיסוק מלשונו של רש"י
179	רשימת המשתתפים

פתח דבר

בקובץ זה מכונסים מאמרים שעובדו מההרצאות שנישאו ביום העיון באקדמיה הלאומית הישראלית למדעים בכ"א בסיוון תשע"ט (24 ביוני 2019) לכבוד פרופ' משה בר-אשר בהגיעו לגבורות. משה בר-אשר, פרופסור אמריטוס בחוג ללשון העברית באוניברסיטה העברית בירושלים ונשיא האקדמיה ללשון העברית, הוא מחשובי החוקרים של הלשון העברית. כנשיא האקדמיה ללשון העברית במשך שנים הרבה הוא נעשה אישיות ציבורית. מחברי המאמרים הם תלמידיו ועמיתיו למקצוע ועמיתים מחוגים אחרים במדעי היהדות שבמחקריהם ביקשו לכבדו ולהביע את הוקרתם על תרומותיו החשובות למחקר במשך חמישה עשורים.

הנושא הראשון שמשך את תשומת ליבו של פרופ' משה בר-אשר היה הסורית של ארץ ישראל ולה הוא יחד את עבודת הדוקטור שלו 'מחקרים בסורית של ארץ ישראל: מקורותיה מסורתיה ובעיות נבחרות בדקדוקה' (האוניברסיטה העברית בירושלים, תשל"ז). במרוצת השנים הוא עסק בתחומים מגוונים, אבל ללא ספק העיקרי שבהם הוא לשון חז"ל, שתוכו רצוף לה אהבה שנתעוררה עם חקירת כתב יד פריז 328-329 של המשנה ופרסום ספרו פרקים במסורת לשון חכמים של יהודי איטליה על-פי כתב-יד פאריס 328-329 (עדה ולשון, ו, ירושלים: מפעל מסורות הלשון של עדות ישראל והוצאת מאגנס, תש"ס). בנושא זה כתב פרופ' בר-אשר מאמרים הרבה ושורה נכבדת של ספרים עבי כרס, מהם כינוסי מחקרים ומהם ספרי דקדוק: מחקרים בלשון חכמים א-ב (אסופות, ד-ה, ירושלים: מוסד ביאליק, תשס"ט); תורת הצורות של לשון המשנה: פרקי מבוא ותצורת שם העצם, חלק א, כרכים א-ג (ירושלים: האקדמיה ללשון העברית, מוסד ביאליק וקרן מתנאל, כרכים א-ב תשע"ה, כרך ג תשע"ח). חידושו הגדול של פרופ' בר-אשר בחקר לשון חז"ל הוא תפיסתו שלשון זו כפי שהיא מתגלה לנו בכתבי היד הטובים היו בה שלושה טיפוסים, מעין שלושה דיאלקטים. את תורתו הבסיסית על חלוקת כתבי היד הוא הציע לא בספר כי אם במאמרו מפלס הדרך 'לשון חכמים: דברי מבוא' (בתוך ספר היובל לרב מרדכי ברויאר, בעריכת משה בר-אשר, ב, ירושלים: אקדמון, תשנ"ב, עמ' 657-688). זה מאמר מהפכני בחקר לשון חז"ל, ובו העמיד פרופ' בר-אשר את ההבחנה הנזכרת בין הטיפוסים של לשון המשנה. על סמך מיון של מאות פרטים הוא חילק את כתבי היד לשלוש קבוצות: ארץ-ישראלית-מערבית, ארץ-ישראלית-מזרחית ובבלית.

תחום אחר שבו חיבר פרופ' בר-אשר מחקרים חלוציים הוא חקר לשונות היהודים, בייחוד המרכיב העברי בתוך הערבית שבפי יהודי מרוקו. הוא הבחין בין רבדים שונים בלשון זאת תוך שימוש בקריטריונים לשוניים וסוציולוגיים. בתחום זה כתב פרופ' בר-אשר את ספריו מסורות ולשונות של יהודי צפון

אפריקה (ירושלים: מוסד ביאליק, תשנ"ח) וכן לשונות, מסורות ומנהגות: עיונים בלשונות, במסורות, באורחות חיים וביצירות של היהודים במגרב ועיונים בלשונות היהודים (ירושלים: מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח, תש"ע). במשך שנות הוראתו האקדמית היה פרופ' משה בר-אשר מורה אהוב שהעמיד תלמידים הרבה. מ"ד שנים לימד באוניברסיטה העברית בירושלים, וגם אחרי שפרש מן ההוראה באופן רשמי לימד בהתנדבות עשר שנים נוספות. הוא גם הוזמן ללמד באוניברסיטאות שונות בחו"ל, בהן בית המדרש לרבנים ושיבה-אוניברסיטה בניו יורק, אוניברסיטת ייל ואוניברסיטת פריז 8. על פועלו המחקרי זכה פרופ' בר-אשר בפרסים יוקרתיים ובהם פרס בן-צבי, פרס רוטשילד, פרס א.מ.ת. ופרס ישראל. בשנת 2018 הוא נבחר לחבר האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. חבריו, תלמידיו, עמיתיו וכל מוקיריו מאחלים לו המשך פעילות פורייה ושפע בריאות טובה עם אשתו נחמה ועם ילדיו, נכדיו וניניו.

ברצוני להודות לגב' טלי אמיר, מנהלת ההוצאה לאור של האקדמיה, על טיפולה המסור בכל השלבים של הכנת הספר.

עמנואל טוב

ירושלים, ניסן תשפ"ב